

Веремчук В.С.

аспірант II року навчання

кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права,

Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

Науковий керівник: Стрельцова Є.Д., д.ю.н., професор,

завідувач кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

ТОРГОВЕЛЬНЕ ТА ВІЙСЬКОВЕ СУДНО: КРИТЕРІЇ РОЗМЕЖУВАННЯ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Протягом всієї історії людства морський транспорт відіграє надзвичайно важливу роль, забезпечуючи переміщення людей, вантажів, слугуючи символом економічної та військової потужності держав. Фактично торговельні та військові судна є двома ключовими «фігурантами» міжнародного морського права. При цьому вони мають різні цілі, функції та правовий статус, що зумовлює необхідність аналізу розмежування їх статусу. Важливість

правильного визначення судна як торговельного або військового полягає у визначенні обсягу його імунітету, порядку доступу такого судна до внутрішніх вод держави, юрисдикції прибережної держави стосовно судна тощо.

Загалом, чинні міжнародні договори не надають визначення поняття «торговельне судно» (merchant vessel), тому характеризувати таке поняття слід крізь призму більш узагальненого терміну «судно».

Так, у п. «а» ст. 1 Міжнародної конвенції про рятування 1989 року судно «означає будь-яке судно чи плавучий засіб чи будь-яку структуру, здатну здійснювати плавання», що є найбільш широким тлумаченням терміну «судно» [1, ст. 1]. У п. «а» Правила 3 Міжнародних правил попередження зіткнення суден у морі (МППЗС-72), затверджених Конвенцією про Міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі 1972 року, «слово «судно» означає всі види плавучих засобів, включаючи неводотоннажні судна і гідролітаки, що використовуються або які можуть бути використані як засоби пересування по воді» [2].

У розумінні ст. 15 Кодексу Торговельного мореплавства України (далі – КТМ) торговельне судно означає самохідну чи несамохідну плавучу споруду, що використовується у цілях торговельного мореплавства, визначеного у ст. 1 КТМ [3, ст. 1; 15].

Цікавою для розуміння правової природи торговельного судна є позиція Касаційного господарського суду Верховного Суду (Україна), викладена у Постанові від 29.08.2023 у справі № 916/631/23, що «торговельним судном в міжнародно-правовому сенсі є будь-яке судно, що не є військовим» [4].

На наш погляд, вважати торговельним морським судном можна «плавучу конструкцію, яка відповідає міжнародним технічним вимогам та призначена для здійснення торговельного мореплавства на водних шляхах» [5, с. 33]

Ст. 29 Конвенції ООН з морського права 1982 року, що кореспондує зі ст. 8 Конвенції про відкрите море 1958 року, визначає військовий корабель як «судно, що належить до військово-морських сил будь-якої держави та має зовнішні знаки, що відрізняють військові кораблі її національності, які перебувають під командою офіцера, який перебуває на державній службі, ім'я якого занесено до списку офіцерів військово-морського флоту, що має екіпаж, підпорядкований регулярній воєнній дисципліні» [6, ст. 29; 7, ст. 8].

Підрозділ «С» розділу 3 Конвенції ООН з морського права 1982 року поширює статус та імунітет військового корабля на державні судна, що експлуатуються у некомерційних цілях [6, ст. 32]. До таких суден можемо віднести судна, які можуть здійснювати функції берегової охорони, прикордонний, митний, екологічний контроль тощо, але перебувати у складі

підрозділів правоохоронних органів держави, інших, ніж національні військово-морські сили.

При цьому варто зазначити, що статус державних суден, що у розумінні міжнародного морського права використовуються у некомерційних цілях, не поширюється на торговельні судна державної форми власності, зокрема, допоміжні судна (буксири, пошуково-рятувальні судна, криголами тощо) [3, ст. 16].

Важливим лишається питання щодо статусу допоміжного судна, тобто судна, яке фактично не є бойовим, може не мати на борту озброєння, проте призначене для постачання на бойові кораблі провізії, прісної води, палива, боєприпасів, запчастин тощо.

За визначенням українського Довідника з питань міжнародного морського і військового права, «допоміжне судно не є військовим кораблем, але належить збройним силам або знаходиться під їх виключним контролем і має зовнішні розпізнавальні знаки державної належності. Військові судна забезпечення можуть комплектуватися як військовим екіпажем, так і цивільним персоналом (командою). Допоміжні судна є військовими, незалежно від того, хто керує судном – командир (офіцер) чи капітан (цивільна особа)» [8, с. 21].

Конвенція про перетворення торговельних кораблів у кораблі військові 1907 року має на меті регулювати випадки, коли торговельне судно може набувати статус військового, та визначає, що «жодне торгове судно, перетворене у військове, не може мати прав та обов'язків, присвоєних військовому судну, якщо воно не поставлено під пряму владу, безпосередній контроль та відповідальність держави, прапор якої несе» [9, ст. 1]. Торгові судна, перетворені у військові, мають носити зовнішні відмітні знаки військових суден держави, якій вони належать [9, ст. 2].

Отже, у найбільш широкому розумінні торговельним судном можна вважати будь-яке судно, що не є військовим. Торговельні судна призначені для перевезення вантажів, пасажирів, обслуговування інших суден, рятування, дослідницьких робіт тощо, тоді як військові судна задіяні у забезпеченні оборонної політики держави.

Основними категоріями військових суден фактично можна визначити бойові кораблі та допоміжні військові судна, які, хоча і близькі за призначенням до торговельних (перевезення військових вантажів, персоналу, буксирування тощо), можуть бути побудовані за цивільним проектом, проте завжди є військовими у силу їх належності до національних військово-морських сил. Міжнародний статус військового судна також поширюється на судна, що перебувають на державній некомерційній службі, однак не входять до складу військово-морських сил.

Таким чином, критеріями розмежування міжнародно-правового статусу торговельного та військового судна (корабля) пропонуємо вважати:

- призначення: здійснення торговельного мореплавства торговельними суднами або функцій держави – військовими суднами (кораблями);
- формальна належність: перебування у власності суб'єктів господарювання – для торговельних суден та перебування у складі військово-морських сил або інших правоохоронних органів – для військових суден (кораблів).

Список використаних джерел:

1. Міжнародна конвенція про рятування 1989 року: Міжнародна морська організація; Конвенція, Міжнародний документ від 28.04.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896_045#Text
2. Конвенція про Міжнародні правила запобігання зіткненню суден на морі 1972 року: Міжнародна морська організація; Конвенція, Міжнародний документ від 20.10.1972. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_137#Text
3. Кодекс торговельного мореплавства України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 23.05.1995 № 176/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 29.08.2023 у справі № 916/631/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113335985>
5. Веремчук В.С. Сучасні підходи до визначення статусу морського торговельного судна. Матеріали 77-ї наук. конф. професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (23–25 листоп. 2022 р., м. Одеса) / відп. ред. О. В. Побережець ; ред. кол.: А. Л. Святошнюк, Т. В. Степанова та ін. – Одеса : Олді+, 2022. С. 31-33.
6. United Nations Convention on the Law of the Sea. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
7. Convention on the High Seas. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_1_1958_high_seas.pdf
8. Довідник з питань міжнародного морського і військового права. / упоряд. Г. В. Варицький, Д. Вінтроп; наук. ред. В. С. Семенов. Сімферополь: Таврида, 2000. 125 с.
9. Convention (VII) relating to the Conversion of Merchant Ships into War-Ships. The Hague, 18 October 1907. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-vii-1907>